

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

3.1. Роль інновацій у стратегіях розбудови: ревіталізація та моделі післявоєнного відновлення України

Гарафонов О.І.,

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту,*

Янковой Р.В.,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту, маркетингу та
публічного адміністрування,*

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Жосан Г.В.,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та інформаційних технологій,
Херсонський державний аграрно-економічний університет*

У відчайдушній боротьбі за свою територіальну цілісність та національну безпеку, Україна стала свідком найпродовжуванішого в історії пострадянського простору збройного конфлікту, який розпочався ще у 2014 році і триває донині. Ця війна вже змінила обличчя нашої країни, негативно вплинувши на всі аспекти її функціонування, включаючи соціальні, економічні, інфраструктурні, і екологічні. Вплив воєнного конфлікту на регіони України та їхні природні ресурси став предметом серйозного дослідження, оскільки він має важливий вагомий вимір як на національному, так і на міжнародному рівні.

Війна, розв'язана терористичною Росією проти України, має зверх катастрофічний вплив на абсолютно всі сфери життя нашої країни, у тому числі на її природні ресурси. Внаслідок бойових дій, руйнування інфраструктури та екологічних катастроф, що спричинені ними, регіони України зазнають постійно суттєвих втрат. Найважчі наслідки відчувають регіони, які були найбільше зачеплені бойовими діями, зокрема Донецька, Луганська, Харківська, Запорізька, Миколаївська та Херсонська області.

Українці стали живими свідками нових випробувань у ХХІ столітті через агресивне вторгнення Росії, що шокувало світ своєю безглуздістю. Це подія, яка змусила переосмислити цінності та принципи багатьох людей по всьому світу. Дух перемоги став символом розвинутої, сильної та миролюбної держави, а його наявність вказує на шлях України стати сучасною та розвинутою країною.

Хоча війну не можна повністю контролювати, вона відкриває можливість виявити сильні та слабкі сторони державного управління та адміністрування. Це стимулює пошук нових політичних та практичних рішень, спрямованих на захист країни та її мешканців від руйнівних наслідків війни. Багато з цих рішень будуть залучені до відновлення країни та розвитку територій, відповідно до трансформацій суспільства на шляху досягнення саме Цілей сталого розвитку. Парадигма сталого розвитку охоплює вимоги щодо охорони навколишнього середовища, соціальної справедливості та уникнення расової та національної дискримінації. Головна мета полягає у покращенні якості життя суспільства. У країнах, де ігноруються ці вимоги на державному рівні, концепцію сталого розвитку намагаються змінити, втрачаючи справжній зміст. В Україні термін «сталий розвиток» часто використовується для позначення лише економічного зростання без уваги до збереження довкілля та поліпшення умов проживання та праці людей.

Глобальні цілі сталого розвитку включають 17 цілей, прийнятих ООН у вересні 2015 року, які встановлюють загальні пріоритети для сталого розвитку на планеті. Охоплюють широкий спектр економічних, соціальних та екологічних аспектів, спрямовані на розв'язання глобальних проблем і поліпшення якості життя людей, подані на рисунку 1.

Рис. 1 - Глобальні цілі сталого розвитку*

*Джерело:[1]

Виокремлюють 5 основних принципів концепції сталого розвитку:

- Забезпечення потреб сучасного покоління без ушкодження можливостей майбутніх поколінь.
- Обмеженість використання природних ресурсів пов'язана з технологічним рівнем та здатністю біосфери до відновлення.

- Задоволення елементарних потреб для всіх людей є необхідною умовою для сталого розвитку.
- Необхідність балансу між рівнем життя людей та використанням ресурсів.
- Співвідношення росту населення з потужністю глобальної екосистеми Землі [1].

Принципи сталого розвитку у післявоєнній відбудові України можна буде застосовувати не тільки теоретично, а й на практиці. Відновлення енергосистеми України має бути спрямоване на використання відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна, вітрова та гідроенергетика. Це допоможе зменшити залежність країни від імпортової енергії та зменшити викиди парникових газів.

Відновлення житлового фонду України має бути спрямоване на енергомодернізацію будівель. Це допоможе зменшити витрати на енергію та зробити будинки більш комфортними та безпечними для мешканців.

Відновлення транспортної інфраструктури України має бути спрямоване на розвиток громадського транспорту. Це допоможе зменшити залежність від приватного транспорту та покращити якість повітря в містах.

У всіх сферах відновлення України мають бути впроваджені екологічні технології. Це допоможе зменшити викиди шкідливих речовин та захистити навколишнє середовище [2].

Процес відновлення та подальший розвиток України має охопити всі аспекти управління сталим територіальним розвитком на різних рівнях - державному, регіональному, місцевому та локальному. Визначення стратегічних та інноваційних цілей та завдань повинно враховувати не тільки глобальні орієнтири, але і принципи сталого розвитку та суспільну думку стосовно майбутнього розвитку країни. Світовий досвід свідчить, що успіх у суспільному прогресі залежить від збалансованості цілей економічного зростання, конкурентоспроможності бізнесу, екологічної безпеки та зменшення соціальних нерівностей.

Не всі аспекти відновлення можуть бути одночасно відбудовані. Вибір спочатку саме регіональних проєктів, що отримають фінансування від уряду та донорів, а також повинні бути чітко розставлені пріоритети відновлення інфраструктури на національному та регіональному рівнях, що визначатимуть темпи відновлення та розвитку різних територіальних громад.

Україна до початку військових дій мала достатньо великий потенціал для розвитку своєї економіки, навіть попри постійний військовий конфлікт, окупацію територій та проблеми, такі як від'ємна демографія, головною

частиною своєї економіки був сировинний експорт та високий рівень корупції. Тим не менш, спостерігався стабільний ріст середніх заробітних плат, збільшення обсягу експорту, стабільний ріст ВВП, проводилися різні реформи, зменшувалося втручання держави у вітчизняний бізнес, покращувалися позиції на міжнародній дипломатичній арені та інше. Все було на стадії розвитку, а тепер країна вимушена виживати в складних воєнних умовах сьогодення.

Однак війна суттєво змінила стратегію розвитку країни, що була побудована управлінням держави. Наразі важливо прогнозувати і планувати подальші політичні та зовнішньоекономічні дії для швидкого відновлення країни після війни. Цей процес потребує гнучкості та здатності адаптуватися до майбутніх змін не лише для вищого керівництва, але й для звичайних громадян. Важливим стає розгляд перспектив відбудови України, пошук інновацій, інвестицій та міжнародної підтримки, прийняття відповідних рішень на законодавчому рівні, активна участь ініціативної частини уряду, перегляд логістичної та торгівельної сфер, реформування енергетичного сектору та проведення необхідних реформ для інтеграції у Європейський Союз.

У більшості своїй, стратегія післявоєнної відбудови України залежатиме від міжнародної допомоги, інвестицій у промисловість, виробництво та внутрішні економічні процеси. Щоб увійти у Європейський Союз, Україні потрібна стійка економіка та конкурентоспроможний ринок, тому важливо розглядати економічні тенденції в світових державах, які можуть стати можливим шляхом для розширення українського ринку [3].

Сьогодні тема відновлення після війни є так само важливою для суспільства, як і власне хід бойових подій. Про неї говорять всюди – як представники влади, так і громадські організації і звичайні люди. Кожен мріє про світле своє майбутнє та країни після страждань війни. Це майбутнє, де ми зможемо відновити свою країну та розпочати шлях інтенсивного економічного зростання. Це схоже на те, як після Другої світової війни країни Західної Європи змогли відновитися, об'єднатися і досягти високого рівня життя для своїх громадян. Цей шлях чекає і на Україну в майбутньому. Після закінчення військових конфліктів країна завжди стикається з руйнуванням інфраструктури та спадом економіки. Проблема відновлення держави в цілому та регіонів зокрема, в цих умовах завжди є актуальною.

Ключовими елементами відновлення країни було і є залучення зовнішнього фінансування у різних форматах, проведення економічних реформ та підтримка відновлення приватного бізнесу.

Справді, успіх у процесі відбудови не можна гарантувати, оскільки він залежить від багатьох факторів, що визначатимуть кінцевий результат. Однак

одними з найважливіших аспектів у підготовці до відбудови є розробка того, яким чином цей процес може пройти і повинен виглядати, а також чітке визначення пріоритетів держави щодо того, що слід відновлювати у першу чергу. Наразі системний підхід та повне уявлення про цей процес виявляються складнішими для виконання, ніж просто низка заяв на цю тему. Однак уже є перші спроби створення державної політики щодо відбудови, переважно це ініціативи уряду, відповідального за економіку та розвиток держави.

Розпочато процес формування та оновлення державної стратегії регіонального розвитку, після чого можна буде перейти до регіональних стратегій інноваційного розвитку в країні. Також існує амбітний комплексний План відновлення України, проєкт якого розроблено, проте не допрацьовано та офіційно не затверджено.

Сьогодні українська влада стоїть перед важливим завданням – розробити оптимальну стратегію відновлення економіки після війни, яка не лише забезпечить поступовий вихід країни із кризи, а й врахує масштаби втрат внаслідок війни, що охоплюють фінансові та людські втрати, руйнування інфраструктури та виробничих потужностей, підірваний природний потенціал, зупинені інвестиційні проєкти, зменшений попит населення, руйнування транспортної мережі, блоковані порти, обмеження на міжнародні валютні операції та обмеження імпорту енергоресурсів.

Другий аспект полягає в обмеженні ресурсів, які можуть бути використані для залучення фінансових ресурсів для підтримки процесів відновлення економіки України. Ця обмеженість, передбачувана у контексті жорстокої війни, призвела до дестабілізації світової економіки, і в даний час значна кількість країн світу перебуває у стані, який сигналізує про неминучу глобальну соціально-економічну кризу. При розгляді використання внутрішніх ресурсів для фінансування процесів відновлення української економіки, важливо враховувати не лише втрати прибутку суб'єктами бізнес-середовища, але й зниження активності банків, заморожування інвестиційних проєктів, повну або часткову зупинку або банкрутство комерційних компаній тощо.

По-третє, відбуваються значні трансформації у структурі людського капіталу, які включають високий рівень безробіття, масовий відтік фахівців за кордон та ризик того, що значна частина емігрантів, які покинули країну, можуть не повернутися, шукаючи тимчасового притулку за кордоном. Крім цього, спостерігаються неprecedентні зміни у розподілі робочої сили між регіонами.

Основними стратегічними напрямками післявоєнної відбудови повинні бути:

– відновлення економіки країни, а саме післявоєнна відбудова передбачає необхідність стабілізації економіки, відновлення та оновлення потенціалу промисловості, сільського господарства, торгівлі та інших галузей економіки. Це, в свою чергу, означає створення нових робочих місць, впровадження інновацій, залучення інвестицій та міжнародної допомоги, що сприятиме економічному зростанню, підвищенню рівня життя населення та зміцненню обороноздатності країни;

– відновлення інфраструктури країни, такої як дороги, мости, комунікації, енергетичні системи та житловий фонд. Це все становить критичний і головний аспект процесу післявоєнної відбудови. Це допомагає підтримати економічний розвиток та забезпечити належні умови для життя населення;

– відновлення соціальної сфери включає відновлення систем охорони здоров'я, освіти, соціального захисту та культурних установ. Саме це є важливим для покращення якості життя громадян та забезпечення їх соціальної стабільності;

– відновлення політичної стабільності включає в себе відновлення та імплементація політичних інститутів, створення передумов для розвитку демократії та забезпечення верховенства права. Метою цього процесу є відновлення довіри до державних установ і політичної системи, що є важливим кроком для стабілізації ситуації в країні;

– відновлення правової системи держави включає в себе реформування її структури, захист прав і свобод громадян, а також забезпечення справедливості та прозорості судових процесів;

– відновлення культурного спадку включає в себе охорону та відновлення культурних пам'яток, музеїв, архівів та бібліотек, які постраждали внаслідок конфлікту. Збереження культурної спадщини сприяє національній єдності та ідентичності;

– екологічне відновлення передбачає вирішення проблем екології країни, відновлення пошкоджених або забруднених екосистем та запобігання подальшим зруйнуванням довкілля після війни.

Післявоєнна відбудова країни є складним і надто тривалим процесом, який вимагає значних зусиль та ресурсів. Однак вона є необхідною умовою для відновлення нормального життя в країні та зміцнення її національної безпеки, як в цілому, так і по регіонах.

Післявоєнна відбудова – це не лише відновлення фізичних об'єктів, а й відновлення економічної та політичної систем, правової системи, культурного спадку та довкілля країни. Післявоєнна відбудова має на меті відновити

політичні інститути, які були зруйновані або пошкоджені внаслідок війни. Це включає в себе створення всіх необхідних умов для демократичного розвитку та забезпечення верховенства права. Відновлення довіри до державних установ і політичної системи є важливим кроком для стабілізації ситуації та національної безпеки в країні.

Післявоєнна відбудова країни базується на відновленні всіх регіонів. Післявоєнна відбудова регіону включає в себе також реформування правової системи, яка повинна відповідала демократичним стандартам. Це включає в себе захист прав і свобод громадян, забезпечення справедливості та прозорості судових процесів. Рівність перед законом і справедливість є важливими для відновлення довіри до держави та зміцнення громадянського суспільства.

Не останнє місце займає екологічна післявоєнна відбудова в країні, яка полягає у відновленні забруднених або пошкоджених екосистем, а також запобігання подальшим шкодам для довкілля. Це є важливим для відновлення здоров'я людей і довкілля.

Держава відіграє надвирішальну роль у післявоєнній відбудові. Вона має координувати всі процеси, забезпечувати належне фінансування та контроль за виконанням відповідних програм. Держава також відповідає за співпрацю з міжнародними організаціями та донорами, що надають фінансову та технічну допомогу в процесі відбудови.

Післявоєнна відбудова – це тривалий і складний процес, який вимагає зусиль і співпраці всіх зацікавлених сторін. На рис. 2 наведено реформи, які вкрай необхідно проводити та структурні реформи в різних галузях, щоб забезпечити ефективну роботу державних інститутів та підвищити конкурентоспроможність країни в цілому.

Сучасні погляди на відновлення після війни відзначають важливість моделі сталого розвитку та збереження середовища. Ця концепція передбачає розвиток економіки, що узгоджує економічний ріст, соціальну справедливість та екологічну стійкість. Модель сталого розвитку (спираючись на основні принципи, наведені на рис. 1) включає в себе такі принципи, як розвиток енергоефективних технологій, застосування кругової економіки та підвищення якості соціальної інфраструктури, що забезпечує однаковий доступ до освіти, охорони здоров'я та житла.

Також, важливим є те, що відновлення після війни потребує активної участі міжнародних організацій, регіональних співтовариств та донорів. Модель міжнародної співпраці може передбачати надання фінансової, технічної та інституційної підтримки, сприяння міжнародній торгівлі, інвестиціям та обміну технологіями. Інтеграція в міжнародні економічні і політичні системи також сприяє стабільності та довгостроковому розвитку країни.

Рис. 2 – Принципи відбудови України*

*Джерело: складено за [4]

Кожна з цих теоретичних моделей має свої унікальні особливості та може бути пристосована до конкретних умов та потреб країни, яка переживає післявоєнне відновлення. Ключовим елементом успішного планування та реалізації відновлення після війни є гнучкість, адаптивність та здатність коригувати стратегії відповідно до змінних умов та турбулентних викликів.

Розвиток культури, економіки та безпекових рішень є важливими аспектами для майбутнього України після війни. Потрібно розробляти стратегії і програми, які сприяють культурному відродженню, економічному зростанню та забезпеченню національної безпеки громадян. Ключовим є інтегрований підхід та співпраця всіх зацікавлених сторін для досягнення цих цілей, як це видно на рис. 3.

Нарешті, варто пам'ятати, що наше майбутнє залежить не лише від військових рішень, але і від ефективних та злагоджених політичних, економічних та культурних дій. Україна може стати успішною країною після Перемоги лише завдяки розумним та обґрунтованим рішенням, співпраці та відданості розвитку та покращенню якості життя своїх громадян.

Рис. 3 – Модель відродження України*

*Джерело: [5]

Отже, відновлення після війни – це комплексний набір різних заходів і процесів, спрямованих на відновлення країни в цілому та регіону зокрема після конфлікту, охоплюючи економічні, соціальні, політичні та культурні сфери життя. Основна мета післявоєнного відновлення полягає в тому, щоб повернути країну до стану миру, стабільності і процвітання, відновити інфраструктуру, інституції, соціальні зв'язки і врегулювати наслідки війни. Ефективна післявоєнна реконструкція потребує координації дій на різних рівнях, особливо на регіональному, а також активної участі всіх верств суспільства.

Для досягнення сталого розвитку конкретних територій потрібно визначати стратегії для окремих галузей та підприємств, які впливають на стан біологічних, географічних, економічних та соціальних об'єктів. Згідно з концепцією сталого розвитку (рис. 1), ці об'єкти повинні розглядатися як взаємопов'язана «соціо-еколого-економічна система», де всі її компоненти розвиваються урівноважено. Стійкість та збалансованість окремих складових є ключовими ознаками сталого розвитку системи в цілому.

Швидкий темп промислового розвитку та зростання міських територій, технологічний прогрес і світова інтеграція – ці чинники спрощують наше життя, але також мають негативний вплив на нас та майбутні покоління. Це змусило світ задуматися над збереженням природи та соціальною відповідальністю, а також пошуком шляхів для покращення умов життя чи ж

для збереження сучасного стану, щоб не допустити подальшого погіршення.

Концепція сталого розвитку, особливо повоєнної відбудови регіону, передбачає таке використання ресурсів, щоб вони залишалися доступними й наступним поколінням. Це означає, що ми, сучасне покоління, повинні використовувати ці ресурси більш відповідально, щоб залишити чисту планету з відновлювальними ресурсами для наших нащадків.

Концепція сталого розвитку спрямована на гармонізацію життя людини та розвиток суспільства з природними процесами, щоб зберегти глобальний баланс і уникнути катастроф. Багато людей асоціюють сталий розвиток виключно з охороною природи, але ця концепція розглядає світ як цілісну систему, де кожен її елемент є надважливий (рис. 1). Таким чином, до комплексу сфер та проблем, які розглядаються у контексті сталого розвитку, відносяться: економічний розвиток, соціальна сфера, екологія, сталий розвиток промисловості, забруднення атмосферного повітря, освіта тощо.

Отже, під час дослідження було виявлено, що для вирішення проблеми забезпечення сталого розвитку промислових підприємств важливо враховувати стан біологічних, географічних, економічних та соціальних об'єктів у конкретній країні (або території), галузі чи підприємства. Також необхідно враховувати вплив зовнішнього середовища та умови, які на нього впливають. Вирішення глобальних проблем потребує узгодження стратегій та дій на всіх рівнях - від глобальної спільноти до окремих країн, від рівня промисловості до конкретних підприємств. У результаті системного підходу до вирішення економічних, екологічних та соціальних проблем на різних рівнях може бути досягнутий сталий розвиток та економічна стабільність в країні.

Список використаних джерел:

1. Цілі сталого розвитку – майбутнє нашої країни. URL: <http://www.gs.dp.ua/language/uk/цiлi-сталого-розвитку>.
2. Чабанюк О. М. Проблеми рекреації та сталий розвиток економіки. Актуальні проблеми економіки і торгівлі в сучасних умовах євроінтеграції: матеріали щорічної наукової конференції професорсько-викладацького складу та аспірантів Львівського торговельно-економічного університету. Львів: вид-во Львівського торговельно-економічного університету, 2017. 440 с.
3. Мего-Інфо-Юридичний портал №1. Прогнозування та планування економічного і соціального розвитку. URL: <http://mego.info/>.
4. Більшість українців вважають, що відбудова України триватиме до 10 років та більше — опитування URL: <http://surl.li/togju>
5. Відновлення України: що, як і задля чого мають зробити центральна та муніципальна влада URL: <http://surl.li/togjy>